

FÜGGELÉK

A DISZ Petőfi Köre által a volt partizánok és illegális pártmunkások 1956. június 18-án megrendezett baráti találkozásán elhangzott hozzászólások

A Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján sorozat IV. kötetében A volt partizánok és illegális pártmunkások baráti találkozója a fiatal budapesti értelmiségiekkel című ankét jegyzőkönyvét csak hiányosan tudtuk közölni.

A BM Történeti Irattárában a V-150386/2-III. sz. kötetben megtaláltuk a jegyzőkönyvnek az általunk ismerttől némileg eltérő gépiratát. Ez a leirat sem teljes, mert nem tartalmazza Kiss Károly megnyitóját és Andrásfi Gyula felszólalását. Az alábbiakban közöljük a IV. kötetből kimaradt vagy csak hiányosan közölt három felszólalás korabeli leiratát.

MÁTÉ GYÖRGY:¹ Bevallom, hogy én erre a mai találkozásra nagyon komolyan készültem. Sokáig foglalkoztatott, hogy mik legyenek azok a kérdések pártunk történetének három szakaszából, amelyet Kiss elvtárs megemlített, amellyel kapcsolatban néhány kérdést az elvtársaknak fölvessek. Végül arra jutottam, hogy az illegális munkások és az értelmiségiek találkozásán elsősorban arról kell beszélnünk, hogy mi foglalkoztatja ma nálunk, a mi gyárunknak, az RM² Szerszámgépgyárnak a munkásait. Azért is fontos ezzel a kérdéssel foglalkoznunk, mert ez dönti el helyesen a fiatal értelmiség feladatait.

Én azt hiszem, hogy nem mondok sok újat erről az elvtársaknak, ha elárulom, hogy bizony a mi gyárunk munkásainak nagy többségét, bármilyen kérdéssel is

¹ A felszólalókra vonatkozó jegyzeteket a Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján című sorozat IV. kötete közli.

² Rákosi Mátyás Művek.

fordulunk hozzájuk – elsősorban az életszínvonal kérdése érdekli. Általában bármilyen fontos határozatról vagy kongresszusról van szó, nagyon bizalmatlanok a mi munkásaink az ígéretekkel szemben, mert azt látják, hogy sok a helyes határozat, a gyakorlati eredmények, a kézzelfogható eredmények azonban még igen szerények.

Szemben a gyakori ígéretekkel – az elmúlt évben normarendezés címén gyárunkban olyan bércsökkentést hajtottak végre, amely egyáltalán nem járult hozzá a gazdaságosság fokozásához és a termelékenység növeléséhez.

Pártunk Központi Vezetősége júniusi határozatának az a helyes követelése, hogy gazdaságosan értékesíthető, korszerű termékeket gyártsunk, alig-alig ment át a gyakorlatba, még azokon a területeken sem, ahol ennek lehetősége megvan. Hasonló nehézségek vannak a munkások politikai aktivitása terén a XX. kongresszus után.

Én bevallom, azt vártam, hogy egy nagy fellendülés, nagy aktivitás fog bekövetkezni. A gyakorlat mégis az, hogy egyes kifakadásoktól eltekintve, általában hallgatnak a gyűléseken, hallgatnak a termelési értekezleten, hallgatnak a terv-vitán. Ez azonban egy cseppet sem támasztja alá azoknak a véleményét, akik olyan gyakran hivatkoznak az öntudatos munkások véleményére, mert azok a vélemények, amelyek a munkások között ténylegesen egymás közti beszélgetésen a folyosón, a gép mellett elhangzanak, ténylegesen mások, mint amelyet a napi sajtóban olvasni lehet.

Mi ennek a hallgatásnak az oka? Mi az oka annak, hogy a munkások államában, a munkások nyílt gyűlésén a munkások hallgatnak? Az az elsőrendű oka, hogy nálunk üldözik a bírálatot. Példának okáért a munkások védőszerve, az úgynevezett egyeztető bizottság, a mi egyeztető bizottságunk egy időben olyan döntéseket hozott, amelyek a munkásoknak adtak igazat. Az ítélet az egyeztető bizottság felé mégis úgy szólt, hogy nem teljesíti feladatát, „mint a népi demokráciák szerve” – ezt én idézőjelben mondtam. Ennek következtében leváltották ezt az elvtársat és áthelyezték, mert a munkások igazát védte.

Bár vannak törvényeink és rendeleteink, amelyek tiltják az ilyen tevékenységet, a mi kombinátunkban még soha senkit nem vontak felelősségre azért, mert üldözte a bírálatot, mert elfektette a munkások javaslatait. A munkások ennek következtében úgy látják, hogy javaslataikkal, bírálataikkal, újításaikkal egyszerűen nincs hová menniök.

Ugyanezek a kérdések, ugyanezek a bajok, nehézségek gátolják az értelmiségieknek a tevékenységét. A bürokratikus lélektelenség megnyilvánulása C. Mária nevű mérnöknőnek az esete. Az elvtársnő teljes egészében a mi emberünk, munkásbarát mérnök, két és fél éve dolgozik a gyárban, 1400 forintot keres. Nagy anyagi gondjai vannak. Azt mondta a személyzeti osztálynak, hogy vagy segítenek rajtam, vagy kénytelen vagyok elmenni a gyárból. Mit feleltek? Azt mondták, kérem, ha menni akar, akkor menjen. Ez volt a válasz, ennyi volt a vele való foglalkozás.

De ezen túlmenően, mindennapossá vált az, hogy aki egyszer valahol nyíltan megmondja a véleményét a gyárvezetés hibájáról, azt előbb-utóbb, nem mindjárt, hanem néhány hét, vagy néhány hónap múlva, mint alkalmatlant, mint nem megfelelőt leváltják vagy elhelyezik.

Ennek következménye azután, hogy nyilvánvalóan az értelmiségiek nem nagyon bírálják nyíltan. Ugyanakkor meg kell mondani, hogy a gazdasági vezetők egyoldalú centralizálása szintén gátolja a műszakiak tevékenységének a kibontakozását. Mégis olyan helyzet alakul ki, részben a mi gyári hibánkból, részben másokéból, hogy felszólaltak tízen vagy tizenöten, és a mi igazgatónk egyetlen javaslatot, egyetlen egy bírálatot nem ismert el helyesnek. Nyilvánvalóan az következett: hogyha semmit nem ismernek el helyesnek, miért adjunk be javaslatot?

Mi ezeknek a hibáknak az oka? Úgy vélem, hogy a hibák oka a XX. kongresszus tanulságai következetes alkalmazásának a hiánya. A mi mai problémáink ugyanis az iparvezetés, a tervezés, a pártpolitika módszereivel kapcsolatosak. A helyes módszerek azért nem kerülnek előtérbe, mert csak tisztázott elvekből lehet helyesen következtetni. A módszerek tisztázatlansága éppen azt tükrözi, hogy az elmúlt három évben a kellő politikai tisztázás hiányában, újra és újra felbukkantak az 1949–1953-as időszak hibái. A mi nehézségeink tehát nem egyes gazdasági vezetési és részletkérdésekkel kapcsolatosak, a mi nehézségeink elsősorban politikai jellegűek.

Mi úgy látjuk, hogy ugyanaz a politika, ami az egyik oldalon a Rajk-pert szülte, eredményezi a másik oldalon az okatlan centralizálást, az emberekkel való bürokratikus bánásmódot, a műszaki tevékenységek lebecsülését, az értelmiségi munka háttérbe szorulását. És ezen változtatni nem lehet egyes részletekben. Egyenkénti javaslatokkal ez néha olyan, mintha a Dunából vödörrel akarnánk kimerni a vizet.

Mint az elmúlt három év bizonyította, még helyes határozatokkal sem lehet. Ezen változtatni a XX. kongresszus tanulságai kapcsán csak úgy lehet, ha helyesen értelmezzük a tömegek történelemformáló szerepét, s az előrehaladást minden téren a tömegek aktivitására alapozzuk és megteremtjük ennek előfeltételeit. Ehhez azonban gyökeres változásra van szükség. Meg kell mondani – nem a jelenlévőkre célok –, mivel már voltak ilyen ferdítések, a gyengébbek kedvéért ezt is meg kell mondanom, hogy mit nem jelenthet a gyökeres változás. A gyökeres változás először is nem jelentheti, hogy csökkentsük a párt vezető szerepét. Éppen ellenkezőleg! Nem alkudozunk a munkáshatalom, vagy ennek akár csak egy részéről: megszilárdítjuk ezt a hatalmat, hogy megteremtjük a tömegek fokozott támogatását.

Néhány kérdést szeretnék felvetni, és egyúttal egy javaslatot, amely megoldásához úgy vélem, hogy nagy szükség van az illegalitás tapasztalataira. Az a kérdés

merül föl, mi kell ahhoz, hogy mi a gazdasági feladatainkat megoldjuk, hogy kedvező feltételeket teremtsünk a gazdasági építőmunka számára, hogy az üzemek önirányítását, a műszaki fejlesztést gyorsabb ütemben vigyük előre. Mit tegyünk ennek érdekében? Én azt hiszem, hogy először is (persze, meg lehetne vitatni) egységre van szükség a szó lenini értelmében. Hogy világosan és egyértelműen elhatároljuk magunkat az 1949–53-as évek időszakának hibáitól és maradványaitól. Úgy vélem, hogy az ellenőrzésnek, a munkásellenőrzésnek új formáit kell bevezetni: mert ahogy a gazdasági vezetést centralizálták, az ellenőrzést is csak centralizálva valósították meg. Úgy vélem, hogy a szocialista demokratizmus védelmét az biztosítaná, ha gyáranként megvalósítanánk a gyárak igazgatóságainak az üzemek választott munkástanácsaiban történő kötelező beszámoltatását.

Még egy kérdést és javaslatot szeretnék felvetni. Azt hiszem, hogy nekünk jóval több szervezettségre van szükségünk határozataink, helyes júniusi határozataink megvalósítása érdekében. Azt hiszem, olyan szervezettségre van szükség, hogy amit a mi pártunk elhatároz, az legyen kötelező és azokat vonják felelőségre, akik megszegik ezeket a határozatokat, és nem azokat, akik ezeket a határozatokat helyesen végrehajtják.

Nagyon sok szó esik arról, hogy az előttünk álló egyik legdöntőbb feladat a centralizmus elleni harc lesz, ami hosszú időn keresztül, pártunk egész történetén keresztül, de az utolsó néhány esztendőben, a hatalom megszerzése óta eltelt időszakban hallatlan nagy károkat okozott: ennek a következményeit még ma is jócskán viseljük.

Ugyanakkor azt hiszem, hogy ma, itt a régi mozgalom tapasztalatairól is kell beszélni. Beszéljünk arról, ami a régi munkásmozgalomban, legalábbis abban az időszakban, 1940–45 között, amikor én ennek a mozgalomnak részese voltam, akkor, abban az időszakban nemcsak szektáns hibák jellemezték a mozgalmat, az ifjúsági mozgalmat, a vasas ifjúsági klubmozgalmat, amit legközelebről ismertem, hanem egy csomó olyan törekvés, nemcsak törekvés, de eredmény is volt, amelyre éppen a szocializmusban van nagyon nagy szükség. Ezekre a tapasztalatokra a mai ifjúsági mozgalomnak, a mai ifjúsági mozgalomnak, az egész pártéletünknek nagy szüksége van.

A 40-es években különösen jellemző volt az a cél, hogy kitörjön a párt, kitörjön a munkásmozgalom a korábbi szektáns kötöttségekből. Ez volt az a szakasz, amikor kezdtek a népfrontpolitikának, a függetlenségi mozgalomnak eredményei megmutatkozni. Ez volt az a szakasz, amikor a proletár nemzetköziség a munkásmozgalomban mind jobban és mind egészségesebben telítődött és párosult igaz magyar hazafisággal is. Ez volt az a szakasz, amikor széles egységfrontra, a függetlenségi mozgalom elvi alapjain álló széles egységfrontra törekedtünk, és ennek megvoltak az ifjúsági mozgalomra is a maga kihatásai. Ezek azok az

időszakok, amikor megindultunk azon az úton, hogy megteremtsük az egységet mennél szélesebb ifjómunkás és nem ifjómunkás körökkel, és ez volt az az időszak, ami úgy gondolom, nagyon sok tanulságot nyújt a kulturális mozgalmunk, az egész kulturális életünk számára is. Ebben az időszakban az akkori munkás kultúrmegmozdulásokon minden haladó emberi kulturális értéket igyekezett a munkásmozgalom magába olvasztani, felhasználni, és ezen keresztül nevelni a munkásifjúságot.

Úgy gondolom, hogy ebben a korszakban az ifjómunkás mozgalom nevelését, nevelőmunkáját és egész politikai tevékenységét áthatotta jó néhány olyan vonás, ami ma különösen tanulságos. Gondolok itt elsősorban arra, hogy ebben az időszakban minden ifjómunkást önálló gondolkodásra neveltünk. Ebben az időszakban kritikai szellemben neveltük a fiatalokat, neveltek engem azok, akik engem neveltek, és ez az adott körülmények között nem is lehetett volna másképp. Ebben az időszakban nekünk a legális, illetve féllegális szervezeteken belül, a Vasas Szakszervezet ificsoportján belül állandóan, napról napra kellett vitatkoznunk, harcba szállnunk a szociáldemokrata vezetőkkel, köztük a jobboldali szociáldemokrata vezetőkkel is, a frakciós csoportok tagjaival, és ezekkel részben együttműködve, részben leküzdve a káros törekvéseiket, csak önállóan lehetett eljárni, minden helyzetben fel tudtuk mérni, mi a feladat.

Az embernek akkori körülményei között természetesen nem volt lehetősége arra, hogy minden egyes adott kérdésben rögtön a Központi Bizottsághoz forduljon, és az összekötőjéhez sem fordulhatott, tehát saját magának, saját feje után, a tanulságai, a marxista műveltsége, mozgalmi tapasztalatai alapján kellett helytállnia, kellett állást foglalnia. Önálló kommunista gondolkodásra nevelt bennünket az is, hogy nagymértékben el voltunk zárva a marxista–leninista irodalomtól. Ebben az időszakban egy Lenin-munkához hozzájutni csak a legnagyobb nehézségek árán, sok év alatt egyszer-egyszer lehetett.

Ebben az időszakban kénytelenek voltunk a marxizmust jórészt szociáldemokrata kiadványokból tanulni, és ezeket a kiadványokat kellett kritikailag feldolgoznunk: a társadalmi harcok történetét, a gazdasági munkákat és így tovább, mert sok esetben nem állott más a rendelkezésünkre. Ez az önálló kommunista gondolkodás, ami jellemezte az ifjúsági mozgalom akkori résztvevőit, úgy gondolom, hogy nagyon megszívlelendő az utóbbi évek tapasztalatai után. Enélkül az önálló kommunista gondolkodás kialakítása nélkül nem fogunk tudni a jelenlegi nehézségeinkből sem kilábolni; ha nem térünk újra rá arra, hogy az egyes kommunistáknak, az egyes kommunista funkcionáriusoknak, minden egyes pártagnak a számára biztosítsuk, sőt kötelezővé tesszük, hogy kisebb kérdésekben, sőt valamennyiben saját magának döntenie kelljen. És ez véleményem szerint a pártélet demokratizmusának, a pártélet bürokratikus forrásainak megszüntetésének egyik alapvető kérdése.

Egy másik, ami nagyon tanulságos – úgy gondolom a ma feladatai számára –, az akkori mozgalom összeforrottsága a néppel és elsősorban a munkásosztállyal. Elvtársak! Összeforrottságunk a munkásosztállyal elsősorban és mindenképp felett abból táplálkozott, hogy mindig meg voltunk győződve és meg lehetünk győződve ügyünk igazában, a legegyszerűbb és a legapróbb részletkérdésben is. Illegális párt volt akkor, és ez az illegális párt meg tudta találni a módokat és eszközöket, hogy a határozatait, a maga politikáját, ne csak a párt tagjaival, de a párt szimpatizáns tömegeivel is megértesse. Nem fordulhatott elő, vagy a legritkább esetben fordult elő, hogy valamilyen lényeges kérdésben ne tudtunk volna teljes meggyőződésünkkel állást foglalni. És meg kell mondani elvtársak, hogy sajnos az utóbbi években ez sem volt mindig jellemző. Sok esetben rákényszerültünk arra, hogy egyes határozatokkal kapcsolatban meggyőződésünk ellenére, vagy esetleg nem meggyőződésünk ellenére, vagy teljes vagy nem sziklaszilárd bizalommal állhattunk ki, mert nem volt kielégítő az, ahogy nekünk ezeket a határozatokat magyarázták. Sőt sok esetben ezeket a határozatokat is később úgy változtatták meg, hogy nem közölték, nem tették nyilvánvalóvá, hogy itt valamilyen változás történt. Ha a párt politikájában változás következik be, akkor a párt tagsága és a párt funkcionáriusai tudják meg azt a párt illetékes szerveitől, hogy valami megváltozott és ehhez a megváltozott politikának megfelelően, megváltozott módon, megváltozott eszközökkel, módszerekkel kell dolgozni.

Elvtársak, azt mondom, a munkásoknak akkor is és ma is megvolt a maguk nagyon kifinomult érzéke, hogy megállapítsák, hogy valaki mikor szól hozzájuk őszintén, tisztán, sziklaszilárd hittel, meggyőző beszéddel. Mert voltak olyan intézkedések és voltak olyan részletei egyes határozatoknak, amelyekről úgy éreztem, hogy ténylegesen nem ez az igazság.

Sokat kell tanulni, úgy gondolom az akkori mozgalomnak, az akkori ifjúságmozgalomnak módszereiből. Elvtársak! Ha bekerült a vasas ifjúság munkásokhoz valaki, akkor ott az első perctől kezdve otthon érezhette magát. Az első perctől kezdve a szó igazi értelmében elvtársakra, barátokra talált, és komolyan szégyellem összehasonlítani mindezt azzal, ami manapság egy DISZ-szervezetben lehet, azt a sivárságot, azt a lélektelenséget, azt a nemtörődést, ami akkor egyáltalában nem jellemezte a mozgalmat, sőt éppen az ellenkezője jellemezte. Akkor a mozgalomnak volt – nem tudok más kifejezést használni – az ifjúsági mozgalomnak volt egy különös ifiszerűsége. Olyan módszerek, olyan hagyományok, olyan élet volt ezekben a csoportokban, amely a fiatalok vágyait, természetes vágyait, természetes törekvéseit kielégítették annak ellenére, hogy erre jóformán semmi gazdasági keret nem állott rendelkezésre. Mert a szakszervezet nem biztosított az ificsoport számára jóformán semmit, sőt inkább, ha módja volt, akadályozta munkánkat, mivel a szakszervezet vezetői túlnyomó részben szociáldemokraták voltak.

Az ificsoportok bent a helyiségükben, és ha kimentek bárhova túrára, zengtek a daltól, hangosak voltak a játéktól. Megvoltak a hagyományos kirándulások, melyek évről évre, ősziről őszi, tavaszról tavaszra megtörténtek. Talán elvtársak, az ilyen dolgoknak olyan jelentőségük van, hogy még 16 év múlva is csak meghatottsággal tudok minderre gondolni, és azt hiszem, hogy azok, akik a vasas ifimozgalomból most itt a teremben vannak, maguk is mind így vannak, hogy egy kicsit összeszorul a szívük mikor erre gondolnak. És arra gondolnak, hogy mennyire hiányzik nekünk, hogy nem találunk ma olyan megértő, olyan egységes társakat a mindennapi életünkben és a szabadidőnk eltöltésében, mint ahogy akkor volt. Az ifjúságban megvan a hajlam a romantikára, és ezt a hajlamot nekünk nem szabad lefaragni, sőt inkább erősíteni kell. A fontos csak az, hogy helyes irányba tereljük. Nem igaz, hogy csak a körülményekből adódott, az akkori körülményekből, az akkori élmény lényegéből fakadó pátoszból adódott, hogy ilyen romantikus volt az akkori életünk. Megvan a szocialista építésnek is a maga pátosza, de meg kell találni azokat a módszereket, azokat az eszközöket, amikkel ez a pátosz áthatja a mai szocializmust építő fiatalokat.

És, elvtársak, itt felvetődik, hogy elég-e az ilyesmit elmondani, vajon előbbre jutunk mi csupán azzal, hogy ezt itt elmondjuk. Elvtársak, van nekünk egy ifjúsági szövetségünk, én most már csak hosszú évek óta távolról ismerem, nem tudom, hogy ennek az ifjúsági szövetségnek a vezetésében azok, akik régen sok, rengeteg tapasztalatot szereztek az ifjómunkás mozgalomban, hogy akár mint vezetők, akár csak mint egyszerű résztvevők és felnőttek az utolsó 11 év alatt ezek az elvtársak találhatók-e a vezetők között, vagy alig található egy-kettő csupán. Fel kell használni e régi ifjúsági mozgalom résztvevőit a mai ifjúsági mozgalom vezető szerveiben, hogy a saját személyükön keresztül is biztosítsák mindazoknak az értékeknek a fennmaradását, hagyományoknak a megőrzését, ami e régi ifjúsági mozgalmat jellemezte.

Én egyébként meggondolandónak látom azt is, hogy helyes volt-e megszüntetni 1945 után a tömegmozgalomra való hivatkozással olyan hagyományos munkásszervezeteket, mint például a Természetbarátok Turista Egyesülete stb. Nem érzek kellő törekvést ebben az irányban. A felszabadulás óta például egyetlen egy vasas ifjómunkás találkozó sem volt. Holott úgy gondolom, hogy egy ilyen találkozó nagyon sok tapasztalatot nyújthatna azok számára, akik ma vezetnek az ifjúsági mozgalmat.

A másik dolog, amivel szeretnék foglalkozni, a régi illegális mozgalomban vagy féllegális mozgalomban résztvevő elvtársak megbecsülése. Elvtársak, én magam is sokat gondolkoztam az elmúlt néhány év alatt, hogy vajon túlhaladott-e az idő felettünk? Az a helyzet, hogy valami bennünk megállt, bennünk megromlott, de vajon nem felelünk-e meg az utóbbi éveknek, a mai időknek? És az is lehetséges – hiszen ilyen is van –, hogy egy ember megáll a fejlődésben, vagy

legalábbis nem úgy fejlődik, mint ahogy fejlődik körülötte a világ. 1945–48 között nagyon sok elvtárs, akit én régről ismerek, konfliktusba került a környezetével, konfliktusba került bizonyos pártvezetőkkel...

MEZŐ IMRE: Nem beszéltek az elvtársak a partizánok útjáról, akik magasra tartották a párt zászlaját. De nem ez érdeklí a többséget, hanem más kérdések.

Helyes-e, ha a bíráló ilyen szenvedélyes, ennyire bátran, kendőzetlenül veti fel a hibákat. Ha kifejtik érzéseiket, kívánságaikat, feltétlenül helyes. Csak ez fog segíteni a párton: az őszinte bíráló. De ugyanakkor engedjék meg, hogy megmondjam: nem egészen helyénvaló és a vita komolyságát is rontja, hogy túlzottan szubjektív körülmények diktálják. Az is feltétlenül helyes, hogy egy-egy jó felszólalást lelkesen megtapsolnak. De azért úgy vélem – sajnos nincs itt Hajdú elvtárs –, de meg kell mondanom, hogy felszólalásával nem tudok egyetérteni. Kicsit érthetetlen volt számomra, hogy Hajdú elvtárs arról beszélt, hogy az öregeket letapossuk, másrészt, hogy a fiatalokat elnyomják és nem engedik előrejutni. A kettő között ellentmondás van. Igaz, hogy egyes idős elvtársak valóban hátrányt szenvedtek, ezt jóvá kell tenni. A pártnak lesz ereje, hogy ezt jóvátegye. De az is igaz, hogy a fiataloknak véleményem szerint sok panaszra nincs okuk. Nem akarom elsorolni azokat a fontos beosztásokat, azokat, akik egészen fiatalon magas beosztásba kerültek.

Hajdú elvtárs arról beszélt, hogy tespedés van a pártnak, hogy a munkásosztály nem bízik a pártnak. Ezt is megtapsolták. Mivel magyarázható, hogy a második öt éves tervhez húszezer javaslat érkezett? Távolság áll tőlem, hogy azt védjem, hogy nincs a párt és tömegek közötti kapcsolatban sok súlyos hiba. De ezt is a tényeknek megfelelően kell megvizsgálni.

A marxizmus azt tanítja, hogy a párt és a tömegek kapcsolatának szüntelen erősödését objektív körülmények idézik elő. Mi a magyarázata annak, hogy az elmúlt években romlott a párt kapcsolata? Melyek azok az objektív körülmények, amelyek a szüntelen erősödést előírják? Az a tény, hogy egyedül a párt harcai során érik el a tömegek szabadságukat, függetlenségüket, ez erősíti a kapcsolatot, azonban ez meg lett sértve hosszú időn keresztül és ez zavarokhoz vezetett.

A másik objektív körülmény: a párt egyedül, a párt harcosaival éri el az egész széles tömegek életszínvonalának azt a magasságát, ami után vágyik. Ez is meg lett sértve. Ez az oka, hogy a párt és a tömegek közötti kapcsolat romlott. Ezt senki nem tagadhatja, azonban azt mondani, hogy a munkásosztály bizalmatlan, megrendült a pártnak, ez a dolog nem ismerését jelenti.

A munkásságnak jogos kifogása, jogos bírálata van, amelyet tudomásul kell venni és orvosolni kell. Helyes a vita, szükség van a bírálatra, élesen, kendőzet-

lenül. Azonban a körülményeket, tényeket nem tudomásul venni, helytelen irányba vezeti a bírálatot. Tett-e a párt ebben az irányban az utolsó hónapokban egyáltalán valamit? Sorozatos intézkedéseket tett! Árleszállítás, az alacsony fizetésűek bérének felemelése, a hatórás munkanap, a decentralizálásra vonatkozó intézkedések, a tanácsok önállósága, az üzemek önállósága: öt üzem kapott ilyen irányú önállóságot. Ideje, hogy meggondoltan tegyen a párt ilyen intézkedéseket. Hogy milyen problémákat vet fel az üzemek önállósága, azon érdemes elgondolkodni. Ami volt, azon változtatni kell, azonban óvatosan kell változtatni. Elég intézkedés történt, ami nem volt átgondolva, és éppen ezért nem helytelen, ha ezekben a kérdésekben átgondoltabban intézkedik a kormány. Ilyen a bürokrácia felszámolása, ilyen a népfront. Ezek azok az intézkedések, amelyek helyes irányba akarják vezetni az országot. Jóllehet, hogy ezeknek az intézkedéseknek gyorsabbnak kell lenni, ez igaz, de azért szemet hunyni az igen fontos intézkedések felett, nem helyes, de komolytalan is.

Felvetik többen a pártfunkcionáriusok magas fizetését. Az elmúlt hetekben kilenc vállalati igazgatóval és tizennégy mérnökkel beszélgettem abból a célból, hogy bevisszük egyiket-másikat a Budapesti Pártbizottság ipar- és közlekedési osztályára. A kilenc vállalat igazgatója közül egyetlenegy volt hajlandó elvállalni, hogy a 3–4000 forintos fizetéséről lemondjon, és vállalja az 1100–1200 forintos fizetést. A pártmunkások fizetése éveken keresztül jóval alacsonyabb volt mások fizetésénél. Köztudomású, az elvtársak jelentékeny része pártfunkcionárius volt, hogy éjt nappallá téve dolgoztak sokkal alacsonyabb fizetésért. Azt akarom dokumentálni, hogy a vita helyes, kell, mert a párton ez fog segíteni, de a vita komolyságát is rontja és nem is helyénvaló, ha ilyen hangok keverednek a vitába.

Mint ahogy az sem igaz, hogy a pártszervezetek fel vannak duzzasztva. Ezt meg kell, hogy cáfoljam. Bármelyik állami apparátust veszem, ez eltörpül. Minden esetben a pártszervezet volt, amely először leépített. Most is voltak elég nagyarányú leépítések. Ismeretlenül azt állítani, hogy a pártszervezet fel van duzzasztva, hogy a fizetések abnormálisan magasak – nem lehet. Többen szóvá tették, és senki sem tiltakozott ellene.

Voltak felszólalók, akiknek a felszólalása sértette a fülünket. Volt annyi fegyelem bennem, hogy hallgassak. Tudom, hogy egyik-másik elvtárs nincs megelégedve azzal, amit mondtam. A demokratizmus közé tartozik ez is, hogy vitatkozzunk, hogy mondjunk véleményt. Azonban egyet látni kell: minden állításnak két eleme van. Az egyik, ami feltételezésen alapul, elgondoláson, a másik pedig, ami tényeken alapszik. Azon nincsen vita.

Azt akartam kihangsúlyozni, hogy a XX. kongresszus szellemében igenis történt a párt és kormány részéről intézkedés, jóllehet ez nem elégséges. Nem elégséges a demokráciát illetően, a törvényességet illetően, a gazdasági kérdése-

ket illetően. Ennek az ellenkezőjét állítani nagyon nehéz. Senki nem állította és távol áll tőlem minden olyan gondolat, hogy ami történt, az elég. Vannak súlyos hibák, hiányosságok, melyeket fel kell számolni. Legyenek meggyőződve, hogy a pártnak lesz ereje, hogy ezekben a kérdésekben végérvényesen rendet teremtsen. Az is igaz, hogy nagyon sokban már több intézkedést kellett volna tenni. Hiba, a mi gyengeségünk, hogy nem történt meg.

A kérdést politikai oldaláról is meg kell vizsgálni. Ha mi azt mondjuk, hogy minden, ami történt, nem történt meg, ha nem veszünk erről tudomást, ezzel a baloldali szektánsokat erősítjük. Nem kell nagy politikai érzék ennek megértéséhez. Egyébként a tényekkel szembe kell nézni, letagadni fontos intézkedéseket, amelyek a demokrácia kibontakozását célozzák – azt nem lehet.

A rehabilitáció kérdése. Teljesen igaz, hogy itt még nagyon sok a teendő. Van ezen a téren előrehaladás. Ezt tagadni véleményem szerint helytelen lenne. Újból csak a tények azok, amelyek a kérdéseket eldöntik, és nem a felvetések. Ha tehát úgy fogok a kérdéshez hozzányúlni, hogy minden ami történik, az nem jó vagy nem történt meg – akkor hogyan akarunk itt rendet teremteni?

Senki egy szót nem beszélt ezekről a kérdésekről, noha az aktuális politikai kérdéseket boncolgatták. Ezért még egyszer ki akarom hangsúlyozni, hogy a vita helyes, erre szükség van, csak ez viszi előre a pártot, és ezt csak üdvözölni lehet, de építő csak akkor lesz, elfogadni csak akkor lehet, ha azok objektívek lesznek.

A párt valóban nehéz helyzetben van. De nem látni azt, hogy itt valóban történtek fontos intézkedések, nem volna helyes. Úgy vélem, hogy ezeket a vitákat folytatni kell, kicsit másképp előkészítve, mint most volt, azért, hogy ezek a kérdések, amelyeket az elvtársak felvetettek, tisztázódjanak. Már maga az a tény, hogy itt ilyen bátran fel lehet vetni a problémákat, azt igazolja, hogy egy és más történt, jóllehet ennek előbb kellett volna történnie. De csak az az egészséges vita, amely a kérdésekben dönthet, amely a kérdéseket tisztázhatja. És ezt a vitát tovább kell folytatni, de csak úgy, ha objektívek lesznek.

Igaz-e, hogy a párt apparátusában emelték a pártmunkások fizetését? Igaz. Mindenki tudja. Ezelőtt hat héttel.

Vitatkozzanak, bíráljanak bátran az elvtársak. Gondoskodni fogunk, hogy ez a pártvezetőséghez eljusson, és azok a jogos sérelmek, amik a régi elvtársakra vonatkoznak, és általában ami a rehabilitációkat illeti, ezek előbb-utóbb rendezve lesznek. Van a pártnak ereje, hogy ezekben a kérdésekben valóban a párt szellemének megfelelő intézkedések történjenek.

KISS KÁROLY: Az elvtársak felszólalásával minden kérdésben nem értek egyet, de egy csomó kérdésben helyesen fogták meg a dolgot. Összejöttünk egy ilyen beszélgetésre, vitára. A Petőfi Kör felkért, jöjjünk ide, adjunk választ az

illegalitásra vonatkozó kérdésekre. Én meg vagyok győződve, hogy a felszólaló elvtársakat és a jelenlevőket mindaz a türelmetlenség, sokszor ingerültség, ami elfogja, abból fakad, hogy a pártért aggódnak, hogy a pártot féltik. Aki azonban azt hiszi, hogy a Petőfi Kör egy-két vitájára eljön és felveti ott mindazt, ami őt, barátait, munkatársait bántja vagy nem ért, és itt mindenre kielégítő választ fog kapni – az tévedett. Egyszerűen lehetetlen választ kapnia.

Amilyen helyzetben a mi pártunk jelenleg van, a súlyos bajok, hibák, a pártdemokrácia, az egyéni emberi szabadság megsértése, ami az elmúlt esztendőknél történt, szorosban van a XX. kongresszus által feltárt és a lenini szabályokkal élesen ellentétben állónak bélyegzett személyi kultusszal. Ez a személyi kultusz, amely végigment az összes kommunista pártokon, súlyos károkat okozott olyan kérdésekben is, amelyek úgy látszanak, mintha nem is lennének vele kapcsolatban. A személyi kultusz magával hozta a pártban az egyéni elképzelésben való döntéseket a Szovjetunióban. Ilyen értelemben nevelték a párttagokat, és ilyen értelemben nevelődtünk mi is tíz esztendőn keresztül. Most ez fel van ismerve. Mondhatom nyugodtan – még ha lesz is visszahúzó erő – nincs az az erő, ami arról az útról vissza tudná húzni a pártot, amire a XX. kongresszus vitte. Mire minden rendbe jön, jó néhány vitát végig fogunk ülni és ennél élesebb vitákat is. Mire minden rendbe jön, és van egy csomó dolog, ami soha sem jön rendbe, amit nem lehet rendbe hozni, ami úgy lett elrontva. Itt a törvénysértésekre gondolok. Azonban túl tudja tenni magát az, akit érintett, vagy közvetlen hozzátartozóját érintette, és odaáll a párt mellé és segít harcolni, hogy soha többé ilyen a büdös életben ne történjen. Azonban aki nem tudja túltenni magát rajta, az maga elveszett ember lesz, mert magára fog maradni. Előttem sok ilyen elvtárs vonult el, sokkal beszélgettem. Számuk több száz. Megmondhatom őszintén, hogy a nagy többsége, csaknem valamennyi, túl tudta tenni magát ezen, és kommunista maradt. Vigyázzunk, ne öntsük ki a fürdővízzel a gyereket. Tettünk olyat is, amit nem kell szégyellni. Egyik-másik felszólaló kiragadott olyan dolgokat, amik nem voltak éppen szerencsések. Nem jó vitázni a távol lévő Hajdú és Sziklai elvtársakkal. Nem tudok egyetérteni azzal, amit az öreg harcosokra mond. A mi pártunk öreg harcosait érték bizonyos súlyos sértések. Ma már azon vagyunk, nagyon elhatározottan, hogy ilyenek ne történjenek. De ahogy nevelve lettek pártfunkcionáriusaink, ők nem tudják magukat túltenni. Egy-két *Szabad Nép*-cikk nem sokat jelent, több kell. Hogy amit a megbeszéléseken, párthatározaton keresztül elkövettünk [sic!] és ezt jóvátenni nem is olyan egyszerű dolog.

Ideküldött az egyik elvtárs egy kérdést, hogy milyen intézkedések történtek a mellőzött vagy 1949 óta leváltott emberek elhelyezéséről. – Ez idáig semmi sem történt, most készül valami ilyen határozat, de annak a végrehajtása nagyon nehéz lesz. Mert ilyen igazságtalan mellőzés, leváltás – kezdve 1949-ben Rajk elvtárs

letartóztatásától, végigvive 1953 januárjáig³, emberek ezreit érintette. Mindenkit visszatenni, akit leváltottak, teljes lehetetlenség, anarchiát okozna. Nem olyan egyszerű a dolog. Hibákat elkövetni sokkal könnyebb, mint jóvá tenni. Annál is inkább, mert a hibákat rendszerint úgy követik el, hogy azt hiszik, hogy jó.

Voltak, akik évekkal ezelőtt látták, hogy itt nincs valami rendben. De erejük gyengének bizonyult ennek a megállapítására. Olyan erő kellett, mint a XX. kongresszus. Rátértünk a XX. kongresszus által megnyitott útra, és ezen az úton kívánunk haladni. Csak az első óvatos lépések történtek. A nagy kérdések még hátra vannak. Hogy kijussunk abból, ahová beletaszított bennünket a sok baj, igazságtalanság, ahhoz kell az egész párttagság elhatározása, harcosága és a párt Központi Vezetősége mögött való felsorakozottság kell, hogy széles körű szimpatizáló réteget tudjunk megnyerni újra magunknak.

Mert a személyi kultusz oda hatott, hogy nemcsak a párt és a tömegek közötti kapcsolat lazult meg, hanem a párt és a párttagok kapcsolata is meglazult. Mivel lehet magyarázni, hogy Hajdú megyében tíz nap alatt kizártak a pártból 840 párttagot, és ezek 65 százaléka munkás és paraszt? 1945–46 óta voltak a párt tagjai. Jórészt azon a címen lettek kizárva, hogy nem hajlandók semmit sem csinálni, még tagdíjat fizetni sem. Ebből a 840 párttagból csak 35 fellebbezett a megyei bizottsághoz, és nyolc a KEB-hez. Ez valamit mutat. Amit meg kell érteni fent a pártközpontnak. És más megyében is van hasonló. Ez azt mutatja, hogy vannak a párttagok közt olyanok, akik elvesztették bizalmukat a párttal szemben. Nem mennek a párttagságuk után. A XX. kongresszus után megindult ezek között a fellebbezés lavinája. Érdeemesnek tartják, hogy menjenek a párttagságuk után, abban a reményben, hogy vissza fogják kapni.

A felszólaló elvtársak közül egyik-másik valószínűleg azért, mert nem ismerik a helyzetet egy pár kérdésben, például az öreg párttagok megbecsülése kérdésében, talán a hatás kedvéért, igen éles hangot használtak. De engedjék meg, hogy elmondjam, hogy a párt Központi Bizottsága⁴ 1954 őszén elfogadott egy javaslatot, amit mi dolgoztunk ki, a párt öreg harcosainak anyagi megbecsülésére: ez a pártnyugdíjasokra vonatkozó javaslat. Egy bizottság felhatalmazást kapott, hogy olyan régi harcosokat, akik 20 éve tagjai voltak az illegális pártnak (és ettől el is lehet tekinteni), és rendes, becsületos elvtársak voltak, nem követtek el olyat, amivel árulójává váltak volna a munkásmozgalomnak, magas, megkülönböztetett nyugdíjba lehet helyezni. Találtunk 380 ilyen elvtársat, akik megkülönböztetett nyugdíjban részesültek, amelynek legkisebb összege 1200 forint, a legna-

³ Ekkor tartóztatták le Péter Gábort és társait, hogy az ÁVH cionista vádakkal újabb koncepciót készítsen.

⁴ Helyesen: Központi Vezetősége.

gyobb Czottner elvtársé – 3000 forint. Vannak megyék, ahol az egész falu megbecsüléssel és nagy tisztelettel néz arra a három öreg kubikusra, akik 1400–1500 forint rendkívüli személyes nyugdíjat kapnak. A szomszédos népi demokráciákban megnéztük ezt a kérdést és sokkal rosszabb a helyzet.

Mi az, amiben nem megyünk előre? A munkásmozgalom öreg harcosainak nem igyekeznek a különböző megyei pártbizottságok, pártalapszervezetek megkeresni azt a helyet, amit el tudnak látni, ahol megbecsülésnek örvendenek, és ahol úgy érzik, hogy tudásuk maximumát adják a párt részére, államunk részére. Elment az emberek füle mellett. Odáig elmennek, hogy meghívják őket különböző ünnepekre, és aki nyugdíjjogosult, az nyugdíjat is kap.

Aki azt hiszi, hogy minden kérdés holnapután megoldásra kerül, az téved. A szocializmus építésének útja nem sima. Le kell küzdeni a nehézséget. Meg vagyok győződve, hogy sok elvtársat elfog a keserűség, és engem sem került el az utóbbi esztendőkből az ilyen keserűség. Meg vagyok győződve, hogy helyes úton megyünk előre. És ami még akadály és nehézség, az a XX. kongresszus légkörében leküzdhető, az azóta feltárt szabad úton. A mi pártunk elég erős lesz arra, hogy leküzdje, és az elmúlt hibáktól mentes országépítő munka fog előttünk állni. Egy és más dolgot, amit rendbe kell hozni, a pártunk el fogja intézni.

Nem tartom hibának, hogy a beszélgetés más lett. Egyik-másik felszólalónak nyugodtan elengedtem volna a felszólalásának egy részét, mert az szerintem nem vitte előre a dolgokat. Ha sok vitánk lesz, sokszor jövünk össze, el fogunk jutni odáig, hogy pozitív javaslatokat, csupa értékes felszólalást fogunk kapni. Meggyőződésem, hogy részemre is nagy tanulság, hogy ezen a vitán résztvettünk a sok, sok pozitív és néhány negatív részével együtt.

ÚJHELYI SZILÁRD⁵: Azt hiszem, hogy helytelen lenne, ha pesszimisták volnánk, hogy lesz-e a népfrontból igazán népfront. Egy kicsit ez rajtunk is múlik. Egy olyan vita, ami itt folyik, ez is egy gyülekezet. ...Nem szabad lemondani erről azzal, hogy ebből a próbálkozásból nem lesz semmi.

A másik kérdés, hogy felvetődött a régi elvtársak elhagyatottságának a kérdése. Sok vonatkozásban érintették a rehabilitáció problémáját is. Azt hiszem, hogy ez fontos kérdés, és senki nem hallgathatta megindulás nélkül, amit Rajkné elvtársnő elmondott. Azt is elmondották, hogy nemcsak azok voltak érintve, akik ténylegesen zárt intézményekben voltak, hanem mások is. Ezeknek az elvtársaknak az ügye sem közömbös. Tovább mennék: vannak olyan elvtársak is, akik ezeken túlmenően is rehabilitálást várnak. Mikor mi a szektariánizmus elleni harcról beszélünk, én ott látom a fő feladatunkat, hogy érvényt szerezzünk a kétfrontos

⁵ A sorozat IV. kötetében, a 196. oldalon kivonatossan közölt hozzászólás teljes szövege.

harc gondolatának. Ez sok határozatunkban szerepel. Érdeemes megnézni, hogy amikor a márciusi határozat utáni időszakban megsértették a párt vonalát, megsértették baloldaltól, annak milyen következményei lettek, és annak, ha az úgynevezett vagy téves jobboldali nézetek oldaláról történt ilyen sérelem.

Vannak elvtársak, akiket a határőrségnél neveltek és meggyőződésük lett, hogy Tito láncos kutya. Tudok egy esetről: azon a napon, amikor Hruscsov elvtárs Belgrádba látogatott, két helyen volt értekezlet. Az egyik az egyik elvtárs lényegében ezt mondta. A másik értekezleten felvetette az egyik elvtárs, hogy nem kellene-e megnéznünk a (jugoszlávokhoz való) viszonyunkat és a Rajk-ügyel kapcsolatos problémákat. Az az elvtárs, aki az első véleményen volt, az előlépett; Hazai Jenő elvtársról van szó. A másikat kizárták a pártból: Gimes Miklóst!⁶

Fel kell vetni, hogy egyenlő mértékkel mérünk-e mi. Én nem azt akarom kiemelni, hogy sújtsunk egyenlő mértékkel, de azt szeretném, hogy ne büntessünk olyan elvtársakat, akik téves nézeteket képviseltek, illetve olyan elvtársakat, akik bizonyos időben előbb képviseltek bizonyos nézeteket. Azt hiszem, hogy ezeket az elvtársakat is rehabilitálni kell.

Abban a korszakban, amikor letértünk a lenini normák útjáról, akkor nemcsak egyes elvtársakat bántottunk meg, hanem egész társadalmi rétegeket, megsértettük a középparasztság ezreit, a munkásokat, ahol nem vették komolyan az üzemi demokráciát. Lassan úgy néz ki, az a fő feladatunk a XX. kongresszus szellemében, hogy pártunkat rehabilitáljuk. Adjuk meg a népnek azt a lehetőséget, hogy élhessen a jogaival és hogy ilyen körülmények között vezethesse a harcot a lenini normák megvalósításáért.

Ez bizalom kérdése. Azt hiszem, arra, hogy kiből bízhatnak meg pártunk tömegei, erre van kritérium. József Attila írja: Emeljétek fel a szívünket... Az a kérdés, hogy bízzunk-e, azon múlik azonban, hogy megvan-e benne az az erő, ami kell, hogy szívünket felemelje, hogy telve van-e a XX. kongresszus szellemével? Ez a kritérium, elvtársak.

⁶ Gimes Miklós (1917–1958) újságíró, a *Szabad Nép* munkatársa, a Nagy Imre-perben halálra ítélték és kivégezték.